

FÖLDES ANNA

Páskándi-ősbemutató Békéscsabán

Páskándi Géza úgy robbant be, teljes drámaírói fegyverzetben, *Vendégség* című drámájával a magyar irodalmi és színházi életbe, hogy kevés kivételtől eltekintve szinte térdre (és szuperlatívuszokra) kényszerítette a kritikát. Ilyenkor készenálló, tetszetős frázisaink sorra csődöt mondtak: kiderült ugyanis, hogy Páskándi nem Pallasz Athénéként pattant ki kész íróként Zeusz fejéből, hanem tizenhét éves kora óta ostromolja, igaz, a legkülönbözőbb műfajokkal, makacsul a Parnasszust. Hogy hiába örvendezünk, amiért végre valakinek „nem levelenként” kínálhatjuk a borostyánt, Páskándinak rövid pályáján már volt része babérban és tüskében is.

Már a bemutató estéjén tudtuk: a *Vendégség* nem egyszemélyes siker. Ha mellékesen szenzációnak, kasszadarabnak -' ámított is a Pesti Színházban, a fontosabb az volt, hogy Páskándi nemzeti drámairodalmunk sorskérdésekkel szembenéz - líránknál annyiival szegényebb - vonulatát folytatta. Még hozzá, kortárs klasszikusaink korábbi gyakorlatától eltérően, nem az irodalmi folytonosság megteremtésére, a múlt században vagy a század elején meg nem született remekművek pótlására vállalkozott, hanem saját korunk nemzetek feletti és mégis nemzeti morális konfliktusainak feltárására. A *Vendégség* történelmi dráma, de a szó legaktuálisabb értelmében az: arra az emberi választásra döbbsent rá, amely egyének és közösségek sorsát alakíthatja - vagy talán csak motiválhatja, befolyásolta - történelmi méretekben. A dráma aktualitása nem célzásokban és reflexiókban, hanem kérdésfeltevésében; modernsége nem szerkezetében, hanem a kérdésekre adott válaszában és emberábrázolásában nyilatkozott meg. A *Vendégség* azért is kritikus fegyverletételre kényszerített, mert a történelmi és gondolati elemek adekvát alkalmazása, a lényegében töretlen drámai szerkezet és mindezekfelett a ragyogó, veretes és mégsem archaikus magyar nyelv egy csapásra a magyar dráma élvonalában jelölte ki a negyvenen innen levő erdélyi szerző helyét.

A Vendégség című Páskándi-dráma csaknem egyhangú kritikusai és közönségsikert aratott. Az író új színpadi műve, a Tornyt választok - amelyet Apáczai Cseri János címmel az előzőhöz hasonlóan Békéscsabán mutattak be -, a 17. század nagy pedagógus-gondolkodójáról szól. Különböző nézetek feszül és drámai összecsapása zajlik le benne, de nem igazi dráma. Miszlay István rendezése a heterogén irodalmi anyagból a konkrét történelmi drámát érezte lényegesnek. Az előadás felemássága a bérlőknek tett engedmény. A színészi alakítások sikerületlensége részben a tisztázatlan játékstílus következménye.

Mindez nemcsak jelzőinket, de vele szemben támasztott várakozásunkat is a lehető legmagasabb hőfokra szította.

Ez a szituáció részben talán megkönnyítette, de lényegét tekintve, inkább megnehezítette a békéscsabai Jókai Színház dolgát, amikor a második Páskándi-ősbemutatóra vállalkozott. Megkönnyítette, mert Páskándi készséggel és bizalommal átengedte nekik az ősbemutató jogát, mert nemcsak Miszlay István, a színház Jászai-díjas igazgató-rendezője, de az egész társulat hitt a műben, és mert joggal bízhattak benne, hogy a bemutató országos ügy lesz. Mindezzel szemben, a mérleg másik serpenyőjében egyetlen ólomsúlyú kérdés: mit hoz az új dráma, a *Tornyt választok - a Vendégség* után? Azaz: állja-e a versenyt azzal, előre- vagy visszalépést jelent az író pályáján? És ezt a kérdést - írásban, előszóban vagy a lelke mélyén - még az is megfogalmazta, aki pontosan tudja: az alkotói pálya nem távfutóverseny, ahol megállás és kitérők nélkül kell valamiféle cél felé futni, ha-nem szerves és bonyolult, folyamatos létezés, amelyet csak a kortárs kritikusok és közelmúltbeli irodalomtörténészek próbálnak mindenáron a fejlődés lépcsőzetes vonulatát bizonyító szakaszokra tördelni. De már az irodalomtörténet végleges minősítése - a csúcsteljesítményekre épül. Páskándi pályáján - egyelőre - a *Vendégségre*, a kötetben publikált *A bosszúálló kapusra*, később, ki tudja még melyik megszületésre, színpadra váró alkotásra - és nem a *Tornyt választokra*.

Különös vallomással intonálja Páskándi a Korunkban és a színházi műsorfüzetben is új drámáját: azzal, hogy „Apáczai tizenhetedik századi nagyszerű élete inkább regényt kívánna, hiszen temérdek benne a szó hagyományos értelmében vett regényesség”. De akkor miért nem regény? Nagyon is valószínű, hogy Páskándi egy önmagával lefolytatott vitára utal ebben a bevezetőben. Annál is inkább, mert a *Vendégség* budapesti bemutatója utáni beszélgetésünk alkalmával, a műfajok széles skálájához való vonzódását éppen azzal indokolta, hogy az írói

anyag a maga természete szerint, mindenkor más-más műfajnak, műformának adja oda magát, s az írónak, aki a téma és forma optimális találkozását kívánja megközelíteni, tudnia kell, hogy például egy ember élete nem alkalmas drámára, csakis regényre. „Persze megint más kérdés - mondotta akkor -, hogyha olyan drámát írok, amelynek a hőse egyetlen ember, akkor abba a szituációba, amelyet az életéből kiválasztottam, bele lehet sűrítve élete esszenciája.” Az Apáczai Cseri Jánosról írott dráma ennek a törekvésnek a jegyében született. Páskándi a tizenhetedik század bátor gondolkodójának, nagy pedagógusának, a descartes-i tanok hazai úttörőjének, professzor Apáczainak eseményekkel zsúfolt, rövid életrajzából azt a momentumot választja ki, amelyben nézeteit, tanait, gondolkodó létét a legegységesebben megfogalmazza. Azt a vitát, amelyet II. Rákóczi György fejedelem udvarában, annak parancsára vív Basirius Izsák teológiaprofesszorral.

Elvek és indulatok csatája

Az időpont: 1655. szeptember 24. Apáczai két esztendeje tért haza Hollandiából hozott feleségével Erdélybe, s foglalta el a gyulafehérvári kollégiumban katedráját. Mögötte van a külhoni tanulmányút, sikerek, a Voetius-szal, az ortodox dogmatikus professzorral vívott nyilvános vitája, *A bölcsesség* tanulásáról tartott hazai székfoglaló, *A magyar logikácska* megjelentetése. Ellenfele viszont még csak néhány hónapja jöhetett Magyarországra: Apáczai korábbi mesterének, az angol polgári forradalom vezető köreivel kapcsolatot kereső, tudós Bisterfeld Henriknek februárban megüritelt tanszéke hozta őt a fejedelem. Basirius - a kivégzett angol király egykori lelkesze - a forradalomban átélt megrázkódtatások hatására nemcsak konzervatív, de harcosan az. A kálvinista dogmák szenvedélyes védelmezőjeként az egyház és az államrend nyugalma is óvja. A diákok körében népszerű Apáczai professzorban egyszerre látja pedagógus vetélytársát és az

egyház rendíthetetlen hatalmának ellenfelét, sőt, a gyűlölt angol puritanizmus legveszélyesebb magyarországi képviselőjét is.

A vitában, amelyet Páskándi drámája középpontjába állít, elvek és indulatok csatáznak. Az elvek Apáczai műveiből, a magyar történelemből és kultúrhistoriából levezethetők. Az indulatok - a két professzor életének addigi alakulásából, jelleméből és a vita logikájából. Basirius voltaképpen nem saját kezdeményezésére, hanem a fejedelem ösztönzésére vállalja ezt a nyilvános polémiát, de ugyan-akkor vetélytársa és lelke fantomjai ellen is küzd. Apáczai viszont védekezni kíván, és támadni kényszerül. Védekezni, mert pontosan tudja, hogy nemcsak katedrája, tudományos és pedagógiai alkotómunkájának elemi feltétele, hanem talán még az élete is kockán forog. A fenyegetettség érzete megbénítja, és az kényszeríti a vita hevében az első kompromisszumra. Amikor az angol forradalom királygyilkos példáját idézve a fejedelem a hazai zsarnok megnevezésére provokálja Apáczait, ő önmagán erőszakot téve azt feleli, hogy Erdélyben „természetesen” nincsen zsarnok. II. Rákóczi György valóban nem a nyíltan véreskezű zsarnokok fajtájából való: a maga abszolút hatalmát a lehetőségek szerint vértelenül védené. Apáczainak sem az életére, „csak” a meg-győződésére tör. A vita hevében többször is inti, hogy maradjon a maga tudományának erdejében, s ne közelítsen a politikához. (Ezen a ponton ütközik Páskándi Géza drámája a legélesebben az övét megelőző Apáczai-drámával: míg Németh László hőseinek erkölcsi állás-pontja a tudomány sáncaiba való elzárkózás - itt a fejedelem az, aki visszavonulásra kívánná bírni Apáczait.)

A fejedelem provokálta nyilvános vitában Apáczai oldalán van a társadalmi, erkölcsi igazság, de Basiriusé a kezdeményezés. Apáczai végeredményben akaratlan ellenére, a vita logikája és a kényszerítő igazság ösztönzése folytán megy el odáig, ameddig talán nem is akart. Nemcsak presbiteriánusnak vallja magát, de végül az angol puritanizmus leg-radikálisabb szárnyát alkotó independentsekkel is közös platformra kerül. Erre utal a harmadik felvonásbeli önvallomás keserűsége: „Az igaztalan vádak azzá tesznek, amivé nem volt szándékomban lenni.”

A nézeteknek ez az izgalmasan felépített, veretes nyelven tolmácsolt összecsapása - feszült és drámai. De még nem drá-

ma. És nem azért nem az, mert Páskándi gondolatmenetét, hőseinek érvelését megkötötte a történelmi realitás, nem azért, mert a színen elvek csatáznak. Hiszen, mint erre utaltunk is, az elvek emberekben testesülnek meg. Nem tét nélkül, hanem az egyik vitázó életéért folyik a vita. De ebben a párharcban Apáczai Cseri Jánosnak voltaképpen nincs választása. A fejedelem előtti egyetlen meghajlása még az érdemi vita expozíciója, a továbbiakban viszont dikcióiban érvel, programot ad, de nem dönt. Sorsának kulcsa még csak nem is Basirius, hanem a fejedelem kezében van. II. Rákóczi Györgyében, aki kezdeményezője és tanúja a vitának, s aki végül is saját személyében vonja le a hős sorsát illetve a drámát eldöntő konklúziót: (egyelőre) nem váltja valóra Apáczaival szembeni fenyegetését, nem vetteti őt le a toronyból, ahogy haragjában ígérte, hanem csak áthelyeztetni Kolozsvárra.

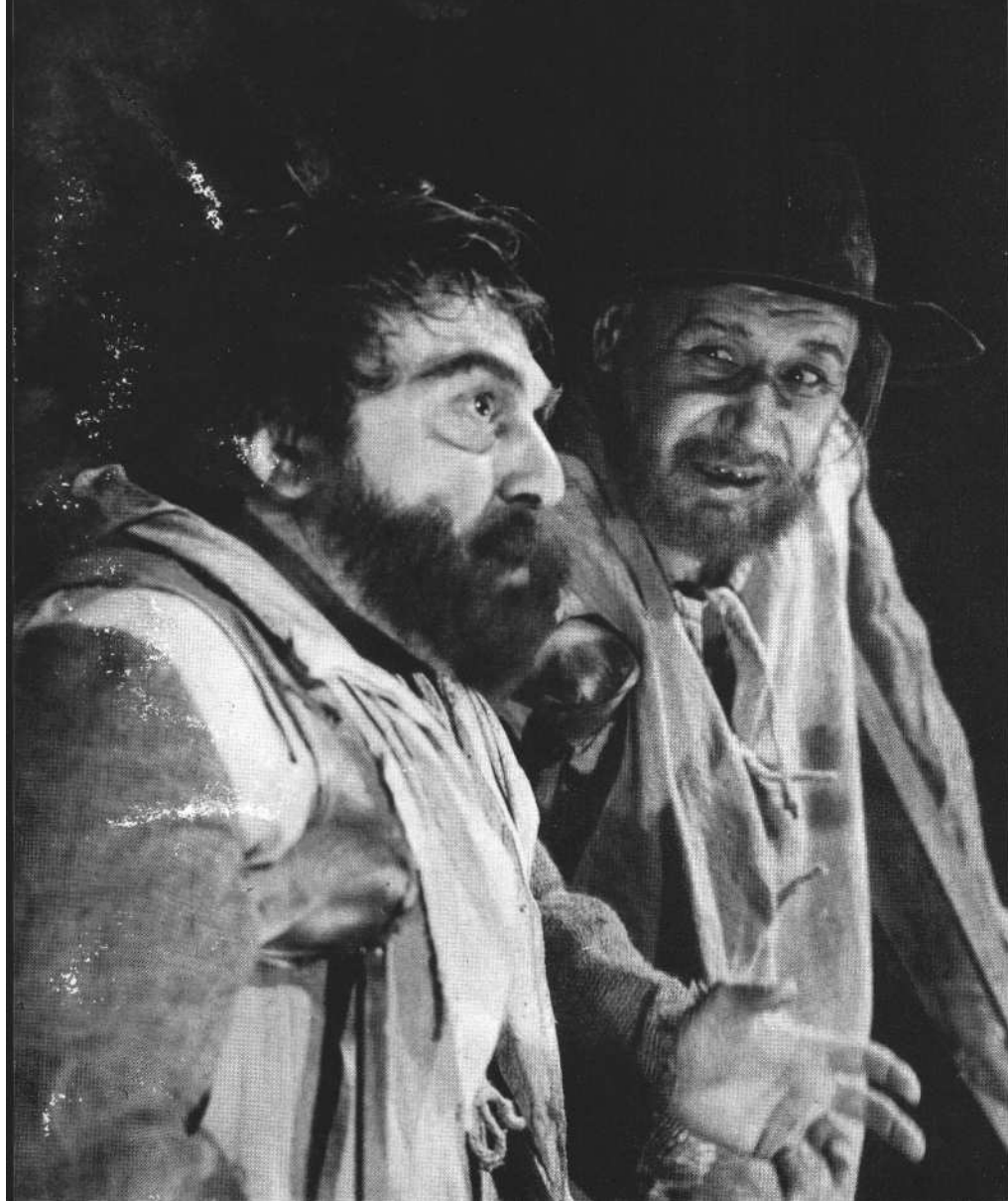
A vita, amelyről részletesebben szövegtünk, Páskándi darabjának második felvonását tölti ki. Lehet-e, szabad-e egy háromfelvonásos mű drámaiságát egyetlen összecsapást karakterizálva megkérdőjelezni? Nyilvánvalóan nem. Annál kevésbé, mert a mű íróilag legkimunkáltabb, leghatásosabb része - a vitát megelőző első felvonás: két rokkant koldus abszurd hangvételű dialógusa. Ez a párbeszéd a klasszikus tragédiák többnyire mellékszereplőkkel tolmácsolt expozíciójára is emlékeztet. A két nyomorult koldus, miközben a maga koldulási esélyeit latolgatja a templom tövében, intonálja a későbbi drámát is. Egyikük-hosszas unszólásra - elárulja a másiknak, hogy bár az istentisztelet elmarad, különösen bő alamiznaaratásra van kilátás. A hírek szerint ugyanis a toronyból rövidesen levetnek egy embert, valakit, aki szembeszegült a fejedelmi akaratral, s akinek halála intó példává lesz Erdélyben, hogy milyen sors vár arra, aki nem fogad szót a hatalomnak. A várható esemény - temetés és história egyszerre - kolduslogika szerint mindenképpen alkalmas rá, hogy megnyissa az emberek erszényét. Ki a hírt fizet majd a szemtanúnak, ki megrendültségében válik nagylelkűvé, ki a történelmi leckéért fizetségül, ki pedig hálából, amiért megmutatják neki azt az embert, aki mások helyett magára vállalja a villámokat. Keserű életfilozófia és még keserűbb humor villózik ebben a majd egy felvonást betöltő dialógusban: a kitalált szerepjátéka és félelem sugallta kényszer-lojalitása. A forrástanul

mányokra épülő drámának ez a felvonása, természetesen írói képzelet teremtette hőseket mozgat. Mert ha a történelem főszereplőinek sorsát, alakját, érveit megőrizték is a források, a történelemből kitaláltak véleményére csak következtetni lehet. Koldus hőseinek gondolathordozó szerepét Páskándi világosan körvonalazza. Ok azok, akik a korra jellemző információhiányt érzékeltetik - és meglovagolják, akiknek magatartása a nép és az érte harcoló értelmiség távolságára is fényt derít. Apáczai küzdelmének valóságos talajára, talajtalanságára, Petőfi szabadszállási választási küzdelmére Ady Endre tragédiájára és a konfliktus történelmi variációinak nem képzelt, hanem átélt sorára. A koldusok dialógusa - ha önmagában vizsgáljuk - meglehetősen tömör, feszes, mint ahogy Páskándinak a Vendégségből megismert dramaturgiája alapján elvárnánk. Különösen nem az, amíg expozíciónak nézzük, ami a színpadon történik. De amikor az elmaradt kivégzés családott. a vezetett tömeg dühétől rettegő, a maguk kisméretességét panaszó tanúként visszatérnek a koldusok a reflektorfénybe - elnyerik a maguk ítéletvégrehajtó szerepét, és egyértelművé válik, hogy ez a szerepük: főszerep. Az ő magatartásuk - a „győztes” Apáczai igazi veresége. Ezáltal válik még vigasztalanabbá a „győztes” felvilágosítónak a tömegek felemeléséért és végső soron a nép jogáért vívott küzdelme.

A torony jelentése

A történelem tényeire építő vitadráma és az abszurd expozíció ambivalenciáját a drámán belül egy harmadik lényeges motívum hivatott oldani. A tornyot választás, amelyre a mű címe utal, s amely ugyancsak nem történelem, hanem írói lelemény. Apáczai - Páskándi drámájában - a fejedelem ítéletét várva maga megy fel a toronyba, hogy személyes sorsa jelképeként megválassza halálának színhelyét. Ezzel a választással a hős (illetve az író) a harmadik felvonás elején ismét új konfliktust exponál. Apáczai legkedvesebb templomának barátként szeretett tiszteletes ura annyira megretten az elítélt választásától, hogy mindent hajlandó megtenni, csak hogy templomát megóvja az ítélet szegényétől. Apáczai azonban nem keres egzercitát, és nem adja fel az utolsó barikádot. Ragaszkodik elhatározásához, ragaszkodik a toronyhoz - élete utolsó, jelképes választásához.

A drámának ez az eleme, ha a törté-

Páskándi Géza: Apáczai Cseri János (Békés megyei Jókai Színház). Lengyel János (Második koldus) és Köröstyös István (Első koldus) (MTI fotó - Tormai Andor felvétele)

nelmi cselekmény reális logikájához ragaszkodunk, tulajdonképpen motiválatlan. Nem is nagyon viszi tovább a hős jelleméről alkotott képünket. De ha a maga jelképszerűségében nézzük - és Páskándi szövege, a dráma első felvonása erre inspirál bennünket -, riasztó példája ez a szabad választás leszűkült körének és a cselekvés lehetőségétől megfosztott hős képelt erkölcsi menedékének.

Elemzésünk strukturálatlan tagoltsága alighanem magán viseli a műnek a jegyét is, s érzékelteti, hogy a *Tornyot választok* korántsem olyan bravúrosan komponált, szerkezetében-gondolatában egységes, szerves dráma, mint a *Vendégség*. Gondolati egysége voltaképpen a színpadi cselekmény háttérben húzódik. Apáczai regényes sorsánál, de még fennen hirdett igazságánál is fontosabb az író számára az igazság képviselőjének, a villámot magára vállalónak az általa képviseltekhez való viszonya. Apáczait nemcsak a tőle szellemi fényévek távolságá

ban levő koldusok hajlandók eladni, nemcsak a halálára cirkuszként várakozó földiek, hanem azok is, akik az udvarban szinte némán, beavatkozás nélkül hallgatják Basirius Izsákkal folytatott vitáját, akik aggodalommal óvják az igazság kimondásától, és megfosztanak őt még a maga választotta haláltól is. Ellensége - a fejedelem - megkegyelmez Apáczainak, de neki nincs miért megkegyelmezni híveinek. Egyetlen diák képviseli az igazságot a közöny Szodomájában, talán érdeemes még tovább hirdetni az igazságot. A tragédia mindenesetre felfüggesztett.

Németh László 1955-ben írott, majd másfél évtizedes késéssel bemutatott Apáczai-drámáját annak idején könyvdrámaként értékelte a kritika. Szerteágazó cselekménye, olvasva izgalmasabb dialógusai indokolták is ezt a megállapítást. De ugyanakkor ott és akkor tapintathatóbb, drámaibb volt a hős előtt álló választás: leszállni a politikai küzdelem

porondjára, vállalni a viták kockázatát, vagy önmagát a „tudomány árbocához köttetve” visszavonulni íróasztala mellé. Nem a jogok követelésére biztatni a népet, hanem „előkészíteni a szabadságukra, hogy mint művelt fők élni tudjanak vele”. S élete elszenvedett vereségét az teszi Németh László Apáczaija számára különösen fájdalmasá, hogy úgy érzi, elvesztegette tudományát. Attól tart, hogy az általa elszenvedett „szép kudarc a gyenge népben nem makacsságot csíhol, hogy csak azért is megpróbálom, ha-nem félelmet: jaj, csak én is úgy ne járjak”.

Páskándinál nem a tette következményeként elszenvedett vereség, hanem a félig vállalt igazság súlya nehezíti Apáczai professzorra. Hogy sem a vitában, sem halálában nem tudott hőssé lenni, és talán ezért is maradt magára. Németh László hőisével ellentétben Páskándié nem jut el a végső leszámoláshoz - sorsa nyitva marad. És az életrajznak ez a nyitottsága (Apáczai 1655 után még négy évig élt) együtt jár a cselekményből következő dramaturgiai konzekvenciával. Apáczai vereségéből végül is nekünk, nézőknek kell levonni önmagunk számára a tanulságot. Ez a nyitottság részben izgalmasabbá, bizonyos értelemben korszerűbbé is teszi a drámát, ugyan-akkor meditatívabbá is, és megfosztja a nézőt a valóban megrázó katarzisélménytől.

A drámai gondolatoknak itt csak felsorolt gazdagsága a műben izgalmas dikciókban, feszült helyzetekben bontakozik ki. De a drámai gondolatok és konfliktusok egymás mellé rendeltsége azt is jelenti, hogy a szerkezet szabta hierarchia nélkül ezek nem érvényesülhetnek olyan intenzitással, mint ahogy súlyukat, fontosságukat tekintve megérdemelnék. És az irodalmi anyagnak ez a sajátossága sokszorosra növelte a békéscsabai együttes előtt álló nehézségeket.

A rendező hűsége

Miszlai István rendezői kiindulópontját már az is elárulja, hogy felcserélte a mű szerzője adta címét és alcímét. A Korunk-beli változat a *Tornyot választok*, alcíme: Apáczai. Békéscsabán a plakátok ezzel szemben Páskándi: *Apáczai Cseri János* drámáját hirdetik, alcímeként záró-jelbe szorítva az eredetit (*Tornyot választok*). Ez a változtatás - amelyet valószínűleg a közönségigények számba-vetele és a nézők informálásának szán-

déka indokolt, bizonyos értelemben döntés. Azt jelenti, hogy Miszlay a rábízott, tagadhatatlanul heterogén irodalmi anyagból a konkrét történelmi drámát érezte lényegesnek - a félig-meddig időtlen, már-már abszurd szál rovására. Nincs jogunk rá, hogy ezt a döntését önkényesnek érezzük, annál kevésbé, mert a szerző *Vallomás a színházról* című írásában (Korunk, 1971. 9.) azt vallotta, hogy „Minél realistábban játsszák darabjaimat, ahogy például Csehovot rendezte Sztanyiszlavszkij, annál jobban sikerülhetnének. Ugyanis, mint ahogy a szimbólumot nem kell továbbabsztrahálni, mert maga is absztrakció, a stilizáltat továbbstilizálni, mert maga is stilizáltság - ugyanúgy ezeket sem.” Az írott darab elvontságával szemben Páskándi maga az előadás konkrétsága, érzékletessége mellett szavaz, abból a megfontolásból, hogy „a nem irodalmi szintű darabot a rendezőnek kell az elmondott felé vinnie, ám ahol az absztrakció benne van a darabban, ott a materializálható többlet van szükség”. Kérdés csak az, hogy vajon minden esetben a szerző-e a maga drámájának legjobb rendezője, s vajon erre a művére is alkalmazta volna Páskándi 1971-es gondolatait.

Mindenesetre, Miszlay István ebben is tiszteletben tartotta a szerzői szándékot. Semmilyen rendezői ötlet kedvéért nem kívánta felborítani a dráma egyensúlyát, megsérteni szöveghűségét. Néhol azonban úgy éreztük, hogy csak a szöveghűség lebegett szeme előtt, a jelenet szelleméhez való hűség rovására. Az expozíció koldusai úgy adták elő Vladimir és Estragon dialógusára emlékeztető vitájukat, mintha a történelem titkaiba avatnának bennünket. Holott a történelemnél ebben az esetben fontosabb a gondolathordozó történet, az általános érvényű probléma. Később, ahol már Páskándi is szorosabban kapaszkodik a történelem küllőibe, az előadás nem egyszerűen realista, hanem inkább olyan, mintha egy hagyományos, tizenkilencedik századi történelmi dráma került volna színre. Nem könnyű eldönteni, hogy ez Miszlay István koncepcióján, vagy az előadás alaphangját megütő két főszereplőn, Bicskey Károlyon és Bángyörgyi Károlyon múlik-e elsősorban. A színészek felelősségére utal az a tény, hogy - a rendezővel valószínűleg egyetértésben tervezett - nagyszerű díszlet, Csányi Árpád munkája a szöveg gondolati erejére épít, s valóban olyan modern, amilyennek Páskándi drámájához lennie

kell. Csányi Árpádnak csak Miszlayval szövetségben lehetett bátorsága elszakadni a szerző utasításától. Színpadképe - a fehér „ceruzavonalakkal” jelzett, szabadon alakítható oszlopélek felidézése - oly módon látványos, hogy csak kerekezni és nem pótolni, nem dekorálni kívánja a drámát. Vizuális jelzésrendszere példaadó lehet a jelenből sarjadt, jelenhez szóló történelmi példázatok hangulati alátámasztására. Ugyanakkor, a jelmezek mintha egy más színháztörténeti korból, más égtájról származnának. Vágvolgyi Ilona „korhú” ruháinak stilizáltsága unalmas szürkeségével inkább csak a szegénység impresszióját kelti. A látványnak ez az ellentmondásossága sugallja a kritikusként azt a kérdését, hogy vajon helyes-e, célravezető-e a jelmez és díszlettervezés hazai kettőssége? Nem jobban szolgálja-e a drámát, az előadást, az az egységes látványtervezés, amelyre például Brook színháza adott nemrégiben példát?

A játéktípusra vonatkozó utalással nem kívánom kétségbe vonni az Apáczait alakító Bicskey Károly szakmai felkészültségét, eszköztárának gazdagságát, rutinját. Szerepfelfogása azonban - akár történelmi drámahósnak, akár egy gondolati dráma szószólójának akarjuk látni Apáczait - mindenképpen vitatható. A történelmi hűséggel már csak azért is ellentétbe kerül, mert a dráma Apáczaija a cselekmény időpontjában harminc esztendő, sugárzó intellektus, a diákok körében népszerű példa, ifjú házaspár, világot látott tudós, a racionális gondolkodás megszállottja - nem pedig színpadi hatásokra törekvő, deklamáló s a meghurcoltatásba később mégis belefáradt, önszánalomtól érzélgős öregember. Bángyörgyi Károly Basiriusa, néhol túljátszott luciferi vonásai ellenére is, közelebb áll ahhoz a történelmi funkcióhoz, amelyet hordoz. Vitájuk, különösen a vége felé, felforrósodik, de izgalmasabb lenne, ha nem rekednének meg a történelmi drámák hagyományos stílusában és gesztusrendszerében. Kovács Lajos súlytalan, jelentéktelen II. Rákóczi Györgye szereposztási tévedés. A két koldus közül Köröstyös István (Első koldus) értette meg jobban, hogy nem élethű nyomorékot, hanem egy gondolatrendszert tolmácsát kell színpadra vinnie, és megpróbálta a szöveg groteszk elemeit érvényre juttatni. Félelmetessé azonban a Második koldussal (Lengyel János) folytatott dialógusa így sem vált.

Egy szerkezetében nem egységes, de

egyértelműen gondolati dráma romantikus előadása nemigen hozhatott a békéscsabainál jobb eredményt. Megértjük Miszlay István dilemmáját, aki egyszerre vállalkozott színháztörténeti tetterre - a második Páskándi-ösbemutatóra - és a békéscsabai bérlők igényének kielégítésére, s ezt a tagadhatatlan ellentmondást ezzel a felemás koncepcióval kívánta áthidalni. A nézőtéri feszengő köhögés azonban újra csak azt bizonyította, hogy az ilyen művészi kompromisszum nem vezethet eredményre. Lehet, hogy egy bonyolultabb, elvontabb, a gondolatokat premier planba állító előadás kevesebb embert vonz, de azokat viszont leköti, feszültségben tartja, felrázza. Tehát teljes értékű élményt ad. És kevesek élményének kiszűrése új nézőket kell hogy bevonzon a nézőtérre. De az is igaz, hogy az ilyen előadás nézőtéri és színpadi feltételeinek megteremtése nem megy máról holnapra.

Ha más érdeme nem lenne Miszlay *Apáczai Cseri Jánosának*, mint az, hogy ismét utat tört Páskándinak és a *Tornyot* választóknak Budapestre, akkor is örömmel nyugtáznánk. De az Apáczai-bemutató

több ennél; problémáival és tanulságaival együtt is tiszteletet, megbecsülést ébresztő erőpróba. Bírálóink is ennek a tiszteletnek és megbecsülésnek a bizonyossága.

Páskándi Géza: Apáczai Cseri János (Békés megyei Jókai Színház)

Rendezte: Miszlay István, díszlet: Csányi Árpád, jelmez: Vágvolgyi Ilona.

Szereplők: Bicskey Károly, Bángyörgyi Károly, Köröstyös István, Lengyel János, Kovács Lajos, Lukács József, Konter László, Fekete László, Szűcs András, Csornák Árpád, Vallay Pál, Szerencsi Hugó

